

Örebro 2019-05-29

YTTRANDE

Dnr 2019-03 AG/JH

Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

Handläggare: Anna Gabrielsson

Framtidsval – karriärvägledning för individ och samhälle (SOU 2019:4)

Riksförbundet för döva, hörselskadade barn och barn med språkstörning, DHB, är en föräldraorganisation som startade 1949 och aktivt arbetar för att våra målgrupper ska vara delaktiga, jämlika samt ha inflytande i ett tillgängligt samhälle. Även barn med ytterligare funktionsnedsättningar är en viktig grupp inom vår organisation. Grunden för våra ställningstaganden är våra samlade erfarenheter i förbundet. Viktiga dokument för vårt arbete är *Barnkonventionen* och *FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*. Vårt arbete utgår även från Sveriges språklag, som ger svenskt teckenspråk ställning motsvarande de nationella minoritetsspråken.

Riksförbundet DHB anser att det är viktig och angeläget att göra en översyn av den roll och funktion som studie- och yrkesvägledare har. Vi är därför positiva till att en utredning nu har fått arbeta.

Sammanfattning

Riksförbundet DHB ställer sig positiva till flera av utredningens förslag, dock inte benämningen studie- och yrkesvägledare ändras till karriärvägledning. Vi är eniga med utredningen att en för eleverna ändamålsenlig studie- och yrkesvägledning ska komma in

redan på lågstadiet, finnas med i alla ämnen, kopplas starkare till arbetsmarknaden och vara tillgänglig för alla elever. När det gäller det sistnämnda ser vi positivt på att utredningen i vissa delar har ett funktionshinderperspektiv, men vi anser att det är för lite och saknar djup. Vi utvecklar vi vårt resonemang längre fram i svaret.

Förtydligande av vad vägledning är – individuell och generell karriärvägledning

Utredningen föreslår att studie- och yrkesvägledare i framtiden bör benämnas karriärvägledare. Vi tar del av och har förståelse för den diskussion som utredningen för om skälen till förändringen, dock kan vi inte ställa oss bakom förslaget. Riksförbundet DHB anser inte att begreppet karriärvägledare är ett i sammanhanget passande begrepp. En anledning är enligt utredningen att Skolverket i sina Allmänna råd om studie – och yrkesvägledning använder sig av begreppen vid och snäv vägledning, och att dessa inte har använts i önskvärd omfattning. Vi bedömer inte att det kommer att göra någon mätbar skillnad, och om begreppet vägledning ska ersättas menar vi att ord som rådgivning skulle fungera bättre. Dessutom menar vi att begreppet studie- och yrkesvägledare bör vara kvar av två starka skäl. Det ena är att det är inarbetat både hos elever, personal och vårdnadshavare. Det andra skälet är det säger mer om vad det handlar om, och att begreppet karriärvägledare ger fel signaler.

5.2.2 Vägledning för elever i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan

Regeringens mål att alla ungdomar ska gå gymnasiet och även fullfölja sin utbildning är ett mycket bra mål, men för att detta ska kunna uppfyllas måste förutsättningarna finnas. En viktig byggsten i att nå det av regeringen uppsatta målet är en välfungerande studie- och yrkesvägledning för alla elever, vilket utredningen konstaterar inte finns idag. Utredningen hänvisar bla till en enkät som Lärarnas riksförbund genomförde 2017 och som besvarades av elever och lärare i gymnasieskolan. Svaren belyser behovet av en både vid och snäv vägledning, dock saknas det i denna undersökning svar från elever inom gymnasiesärskolan och riksgymnasierna¹. Måhända skulle inte svaren från de eleverna innebära stora skillnader i

¹ Riksgymnasium i Sverige finns Örebro för elever med dövhet, hörselskada och språkstörning och i Stockholm, Göteborg, Umeå och Kristianstad för elever med rörelsehinder.

de slutgiltiga slutsatserna, men det visar på en del av problemet som vårt förbund vill uppmärksamma, dvs att elever med funktionsnedsättning sällan tillfrågas om hur de vill att studie- och yrkesvägledning bör fungera. Dessutom konstaterar utredningen att uppföljning av de elever som inte fullföljer gymnasiesärskolan saknas, däremot finns det en hel del statistik för elever som lämnar gymnasieskolan. Det innebär inte att den verksamhet elever med funktionsnedsättning skulle vilja se, markant skulle skilja sig från hur elever utan funktionsnedsättning vill ha den, men det är ett perspektiv som är nödvändigt för att studie- och yrkesvägledningen ska fungera tillfredställande för *alla* elever.

5.3 Vägledning som ett kompensatoriskt verktyg

Vi är eniga med utredningen om att studie- och yrkesvägledningen utgör en viktig del i skolans kompensatoriska uppdrag, och att det idag finns avsevärda problem med att få den att vara tillgänglig och fungera tillfredställande för alla som har rätt till den. Studie- och yrkesvägledare har ett uppdrag att arbeta aktivt med att motverka eventuella begränsningar i elevernas yrkesval inte bara utifrån kön, social och kulturell bakgrund utan även funktionsnedsättning. Vår erfarenhet är att de elever som finns inom de grupper som vi representerar, dvs ungdomar med dövhet, hörselskada eller språkstörning i många fall inte får tillräckligt mycket stöd i sina val till gymnasiet. För många av eleverna är det lika viktigt att veta hur den fysiska, kommunikativa, auditiva och visuella tillgängligheten är på olika skolor och program, som vilka kurser som ingår och vad man kan arbeta med. Vår erfarenhet är att det saknas kunskap i grundskolan om vilket stöd de har rätt till och vad som går att ordna i form av hjälpmedel, hörselteknik och tillgängliga läromedel för att de ska få förutsättningar att välja de gymnasieprogram de skulle vilja. Flera väljer de program som de tror kan fungera, inte vilka de skulle vilja gå. Vi menar att det även ligger i studie- och yrkesvägledarens uppdrag att vara en länk mellan grundskola och gymnasieskola i att göra studier tillgängliga för eleverna.

Idag har Sverige ett antal gymnasier för elever med viss funktionsnedsättning², skolorna har riksintag, vilket innebär att kunskapen om deras verksamhet bör finnas över hela landet. Vår

² Riksgymnasiet i Örebro för dövs, hörselskadade eller språkstörning och Riksgymnasierna för rörelsehindrade i Stockholm, Göteborg, Umeå och Kristianstad.

erfarenhet är att kunskapen om den verksamhet och de program som Riksgymnasierna kan erbjuda elever är otillräcklig och bör stärkas för att kunna erbjuda eleverna ett aktivt val.

5.3.2 Vägledning för elever som är i behov av extra stöd och hjälp

Riksförbundet DHB delar utredningens uppfattning att kunskapen om olika funktionsnedsättnings konsekvenser har ökat i skolan, dock menar vi att okunskapen fortfarande är alltför utbredd. Alla elever har rätt att få en både vid och snäv vägledning, men vi vill betona att för att elever med funktionsnedsättning ska kunna erbjudas en kompetent vägledning behöver både kunskap om och inställning till funktionsnedsättningar förändras. Det behöver finnas en studie- och yrkesvägledning som både kan vägleda genom möjligheter, och vågar förklara de begränsningar som kan finnas så att eleverna kan planera sina studier.

Utredningen hänvisar till den sk SAK-utredningens³ definition av studie- och yrkesvägledarens roll och hur den bör vara för elever med dövhet, hörselskada och språkstörning. Den definitionen ger en bild av flera önskvärda allmänna kompetenser hos professionen, men bidrar dessvärre inte till att öka kunskapen om vilken specifik kompetens just gruppen med dövhet, hörselskada eller språkstörning behöver. Studie- och yrkesvägledning för de elever vi representerar måste förutom att ha kunskap om funktionsnedsättningen och dess konsekvenser, vilket gäller alla funktionsnedsättningar, kunna kommunicera på teckenspråk, AKK och/eller med bilder. En fungerande och trygg kommunikation är en grund för alla elever i att kunna få relevant studie- och yrkesvägledning. Elever som inte alls eller endast delvis kommunicerar verbalt har rätt att få kommunicera på det språk de väljer.

5.4 Sammanfattande slutsatser

Vi delar utredningens erfarenhet att studie- och yrkesvägledningen på skolor inte prioriteras i den omfattning som många elever uppger att de skulle vilja. En av orsakerna som utredningen tar upp är otydligheten i gällande lagstiftning. Skolhuvudmän och rektorer upplever inte att de kan utläsa ett tillräckligt konkret uppdrag. De har dels svårigheter att bedöma elevernas behov

³ Samordning, ansvar och kommunikation – vägen till ökad kvalitet i utbildningen för elever med vissa funktionsnedsättningar (SOU 2016:46)

av vägledning på området och dels med att tolka lagtextens krav, vilket innebär att studie- och yrkesvägledning förblir eftersatt i förhållande till elevernas efterfrågan av stöd och information. Vårt förbund menar också att ett annat skäl är att studie- och yrkesvägledning generellt har för svag förankring hos skolans ledning. Därför anser vi att det är nödvändigt att rektorer och skolchefer utöver ett tydligare ansvar i lagstiftning eller styrdokument också får regelbunden utbildning inom studie – och yrkesvägledning.

Riksförbundet DHB ställer sig positiv till utredningens förslag om ett förtydligande av lagtexten vad gäller begreppen snäv och vid vägledning samt ansvarsfördelning.

7.1.1 Varför ett nytt kunskapsämne?

Riksförbundet DHB är enig med utredningens slutsats om att alltför många unga idag saknar nödvändiga kunskaper om arbetslivet och att skolan måste kunna erbjuda en kvalitativ god vägledning. Vi anser att införandet av ett nytt ämne i läroplanen är en intressant lösning, som skulle kunna innebära en kontinuitet och förhoppningsvis även en statushöjning av studie- och yrkesvägledning, även om vi är medvetna om de svårigheter som införande av ett nytt ämne kan medföra. Redan idag är det konkurrens om vad som ska rymmas i läroplanen och det kan möjligen vara svårt att se vilka ämnen som ska ges färre timmar. Detta bör dock kunna lösas om förslaget får ett starkt stöd bland remissinstanserna.

Ett alternativ kan vara att hela utbildningen genomsyras av konkreta kopplingar till arbetslivet i form av t ex studiebesök ute på arbetsplatser, temadagar/veckor i samarbete med lokalt näringsliv och besök i skolan av olika professioner. När det gäller det senare är det för oss mycket viktigt att det är personer med funktionsnedsättningar som finns på arbetsmarknaden som bjuds in till aktiviteter på skolorna. Dels för att de kan vara förebilder för ungdomar med funktionsnedsättning och dels för att ungdomar utan funktionsnedsättning ska få ökad förståelse för människors olika förutsättningar. Vi saknar även en analys av hur ett sådant ämne skulle betygssättas och ställer oss tveksamma till om ämnet kan utformas tillräckligt individuellt för att komma eleverna tillgodo.

7.3.3 Studie- och yrkesvägledningsperspektiv i samtliga ämnen

Med hänvisning till vårt svar under avsnitt 7.1.1. så anser vi att utredningens förslag med en modell med ett förstärkt vägledningsperspektiv i samtliga ämnen och stadier är en mer framkomlig väg att förankra ett långsiktigt elevperspektiv inom studie- och yrkesvägledning. När frågorna är närvarande tidigare, mer frekvent och i olika former bör tillgängligheten öka för alla elever. Det är dock viktigt att återigen betona att för att alla elever ska omfattas och få tillgång till den ökade kunskapen, självkännedomen och erfarenheten som den föreslagna modellen ska ge, så måste det finnas en genomtänkt funktionshinderstrategi.

Utredningens invändningar mot modellen är att det är svårt att integrera frågor om arbetslivet i undervisningen och att lärare inte har tid och saknar kunskaper i ämnet, menar vårt förbund väger lättare än elevernas rätt till en gedigen, långsiktig och kompetent studie-yrkesvägledning.

9.3 Behov av utveckling

Det finns ett relativt stort utbud av söktjänster för skolor, men för att alla ska kunna använda dem behöver de vara tillgängliga både till sin utformning och vad gäller språk. Vi representerar barn och ungdomar med dövhet, hörselnedsättning och språkstörning och vi vet att det är mycket vanligt att de behöver stöd av olika omfattning när de ska ta till sig skriven information. De är dock sällan hjälpta av att få texter upplästa för sig. Det är en självklarhet att elever som är döva inte kan ta del av auditiv information, men det är också viktigt att tänka på, att de eleverna har två olika språk att arbeta med. Teckenspråk och skriven svenska är två olika språk, och söktjänsterna bör kunna erbjuda teckentolkning. Elever med språkstörning är i regel inte heller hjälpta av att få uppläst text, men kan då istället vilja ha texten på lätt svenska, stort radavstånd och med bildstöd. För elever med dövblindhet behöver informationen i söktjänsterna kunna förändras vad gäller storlek, typsnitt och radavstånd för att vara läsbar.

10.3 Uppdrag till Skolverket om digitala vägledningsverktyg

Vi anser inte att Skolverket är den myndighet som ska se över de digitala vägledningsverktygen, utan vi menar att Specialpedagogiska skolmyndigheten är lämpligare för detta uppdrag. Detta är verktyg som ska utvecklas för att tillgodose elevernas behov och

de ska därmed vara tillgängliga för alla elevgrupper. Specialpedagogiska skolmyndigheten är den skolmyndighet som i sitt uppdrag har att arbeta för att möta elever med funktionsnedsättning, vilket i högre grad säkerställer att verktygen blir tillgängliga för alla, än om uppdraget ligger hos Skolverket.

Dag som ovan

Jan Höglund

Ordförande Riksförbundet DHB